

УДК 811.161.2'373.2:114:82.161.2-3.09'06

Лариса Голоюх

АВТОРСЬКА МОДАЛЬНІСТЬ ЕСТЕТИЧНИХ НОМІНАЦІЙ ПРОСТОРУ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ГАЛИНИ ПАГУТЯК

У статті висвітлено лінгвостилістичну природу естетичних назв простору в аспекті авторської модальності, виявлено текстову вербалізацію поняття простір. У прозових текстах Г. Пагутяк семантична основа авторської модальності реалізована через номінації «світ», «ліс», «сад», «Притулок», «Уріж» та ін. Естетичні номінації простору формують лексичні групи на позначення реального, фізичного і фантазійного, ірреального простору, які відображають модальність самотності, пошуку гармонії внутрішнього і зовнішнього світу людини.

Ключові слова: авторська модальність, естетична номінація простору, контекст, конотація, прозовий текст.

The article highlights the linguostylistic nature of esthetic denominations of space in the author's modality aspect. The textual verbalization of the space concept is also revealed here. The author's modality expressed through notions world, forest, garden, Shelter, Urizh etc. in Galyna Pagutiak's prose scale. Esthetic names of space are divided into two groups: notions of reality and notions of unreality. They reflect the modality of loneliness, searching of harmony between inner and outer human world.

Key words: the author's modality, esthetic denominations of space, context, connotation, prose scale.

Просторове поняття в художньому тексті – один із об'єктів лінгвостилістики, дослідження якого пов'язане з виявленням і декодуванням таких номінацій. Адже спираючись на них, письменник моделює лінійні та вертикальні текстові структури. Вибір ключових лексем художнього словника зумовлений авторською модальністю – індивідуальним світосприйманням і мовним світовідтворенням письменника, його ставленням до подій, явищ, ознак реального і уявного світу. Авторська модальність – це суб'єктивність, яка

передбачає оцінку, тобто такі комунікативні наміри мовця, як схвалення, осуд, бажання тощо. Показова в цьому плані мова Г. Пагутяк, представлена текстами в жанрах фентезі, алегорія, утопія та ін.

Мовна свідомість письменниці формує власний образ простору, вербалізований через текстові конкретизатори, зокрема словообрази *світ, всесвіт, Притулок, ліс, сад, ріка, небо, Сьоме небо, село, хата, шлях, Вежа* та ін. Естетична парадигма номінацій простору в текстах Г. Пагутяк охоплює чітку художню опозицію *природний простір – простір, створений людиною*. Такі одиниці тексту марковані відповідно позитивними (*Сад – ідеал, якого потрібно досягнути* (Потонулі: 93); *Ліс – то Божий сад. Створений і полишений сам на себе, він є символом життя з його боротьбою за існування* (Потонулі: 93); *Ліс найближчий до людської сутності на шляху пізнання, вдосконалення* (Потонулі: 93)) і негативними конотаціями, пор.: *Мешканці Притулку отримали багатий спадок: руїни. Колись, ще до Притулку, тут було велике місто. Жителі покинули його, випивши всю воду, вирубавши ліси, виснаживши всю землю* (Писар: 12); *За мною – бетонна стіна мого будинку, яка ніколи не буває теплою і руйнує моє здоров'я. Нема нікого. Мільйони людей відчують те ж саме* (Потонулі: 89). У семантичній структурі лексем *сад* і *ліс* активізована сема просторової та часової безкрайності, нескінченності, безмежності, абстрактної природної реалії без чіткої географічної приналежності, ідеального місця перебування людини. *Місто, будинок* – мовні знаки цивілізації, яка руйнує людські душі.

Поширений естетичний спосіб вербалізації простору в текстах Г. Пагутяк – активізація макрообразу *світ*, увиразненого назвами статичних і динамічних ознак переважно з негативними семами *зганьблений, недосконалий, хворий, беззахисний; здригання (світу)*, рідше – з позитивними (*прекрасний, чудовий* та ін.).

Художня асоціація *людина – світ*, утілена в назвах природних реалій та конкретизованих (переважно пов'язаних з цивілізацією, урбанізацією тощо) номінаціях *місто, село, будинок* тощо, побудована на модальності звертання

письменниці до уявного читача, заклику до взаємної толерантності й доброти, наприклад: *У нас є своя країна. Цей чудовий світ належить нам і рятує нас, бо ми його частина. Тільки чужина дає зрозуміти, що рідна земля лікує, допомагає вижити. Це та опора, яка дана кожному за правом народження. Це – наш правдивий дім* (Потонулі: 122); *Ми матимемо колись прекрасний світ.... Нам треба позбутися ненависті до цього світу. Він вартий співчуття* (Потонулі: 116); *Досконалість вбиває, треба приймати світ недосконалим, шукати в ньому нескінченність і милуватись нею. Нерозквітла квітка, прим'ята трава, пуголовок, руда гусениця, що прудко перетинає стежку* (Потонулі: 82). У функціонуванні образу *світ* постає особа автора як суб'єкта індивідуальної мовної діяльності, людини з притаманними їй мовними вподобаннями.

У текстах Г. Пагутяк концептуально-семантичне й текстове оновлення словообразу *світ* відбувається через розширення конотації та введення його в нові контексти. У традиційній свідомості українця *світ* асоціюється з певною територією, місцем проживання, об'єктом діяльності людини. В естетичному ж просторі Г. Пагутяк образ *світ* реалізовано як мовний знак духовної сфери людини, приреченості на самотність, пошуку внутрішньої гармонії.

Загалом виділяють два типи психологічного ставлення до простору: перший характеризується байдужістю, незацікавленістю в ньому, другий пов'язаний із особливим інтересом до нього, здатністю розуміти його смисли, «прислухатися» до простору» або «вживлювати» їх у нього [Топоров 1983: 236]. Г. Пагутяк вибудовує нову художню парадигму номінацій простору, що мають виразну авторську модальність – позитивну чи негативну. Так, художня семантика образу *Притулок* доповнена піднесено-позитивними інтенціями, наприклад: – *А де він, той Притулок?* / – *Він може бути за тисячу миль звідси, але туди не їдуть поїзди. Або зовсім поруч. Одного разу ти побачиш знак і зрозумієш, куди тобі треба йти.* / – *А який він, Притулок?* / – *Чудовий!* (Писар: 12 – 13); *Притулок – це більше, ніж просто безпечне місце* (Писар: 12).

Притулок – це територія без географічної і навіть фізичної локалізації, ідеальна сфера, місце, яке не кожна людина може знайти. На думку Т. Гребенюк, «Це місце відпочинку й пошуку втраченого «Я», там люди звільняються від страху перед життям [...]. Ідею Притулку можна розглядати як алегорію цілющої сили самотності» [Гребенюк 2013: 12].

На відміну від понять *ліс, сад, Притулок*, образ *Вежа* – естетична модель марносластва, матеріального споживацтва: *Але у кожного з нас глибоко в душі панує шана до того, чого ніхто не здатний збагнути – шана до Абсурду **Вежі**. Кожна матеріальна річ – багатозначна, таємнича, містить у собі безліч просторових варіантів* (Записки: 82).

Естетичні номінації простору у творах Г. Пагутяк умовно можна поділити на дві групи. Це назви реального простору *село, місто, подвір'я, хата, дорога, роздоріжжя, Дунай, Львів*, а також фантазійного, ідеального, химерного – *сад, ліс, небо, Притулок, Вежа, тріщина між світами*. Причому цей поділ відносний. Скажімо, назва *Уріж* перебуває на межі цих семантичних груп. Це не лише місце, де в певний момент відбувається якась зображена подія; у багатьох контекстах ця лексема набуває умовної модальності, стаючи символічною назвою ірреального простору, уособленням ідеального місця духовного існування самої письменниці, наприклад: *Якщо ви не з **Урожя**, то уявлення про нього будуть складатися на основі вашої фантазії. Вона витворить простір, де щось відбувається. А щодо часу, тут все дуже просто: жодних дат. Простір заповнять особливі місця. У вашій уяві існуватимуть тільки ці будинки, дороги, дерева, де щось трапилось і трапляється. У моїй уяві – порожнечі між цими місцями не існує: там теж дороги, будинки, дерева, але вже інші. Я знаю про їхнє існування, й вони викликають у мене теж емоції, правда, трохи слабші. Ото і вся різниця. Я даю поживу вашій уяві, а як вона буде розгортатися – це вже не мій клопіт. Ви ніколи не побачите **Уріж** таким, яким його бачу я, а я ніколи не побачу **Уріж** таким, який він постає у вашій уяві (Уріж: 28); Світ **Урожя** мені завжди бачиться в формі кола. Не можна нічого виносити за його межі* (Захід: 107). У контекстах із ключовою лексемою *Уріж*

переважають дієслова теперішнього і майбутнього часу, що надає номінованому об'єктові оповідної перспективи. Отже, *Уріж* – часопросторове поняття, сюжетно-тематична рамка для розгортання авторських роздумів.

Художній простір – це не лише засіб опису, а й закодована характеристика та оцінка зображених подій та дійових осіб. У такому випадку «просторова мова» виступає для вираження «непросторових понять» [Лотман 1970: 249]. Через естетичні назви простору вербалізовано суб'єктивний образ реальності, яка позначена індивідуальною своєрідністю. Відтворюючи реальний простір, письменниця творить химерні образи, які лише на перший погляд відображають місце подій, а насправді – пошук людиною внутрішньої рівноваги, міркування про світову гармонію, взаємодію людини і природи, природи й цивілізації тощо, наприклад: *Віднедавна я почала думати над тим, чим раніше не турбувалася: чи не йде моє життя намарно? Адже мені легше жити у вигаданому світі. Я не повинна його зраджувати. Мені судилося роль творця, а не виконавця. Хай світи, які я вигадую, недосконалі, але в них перенесені деталі з того світу, де я змушена жити* (Захід: 95 – 96).

Ідіостиль Г. Пагутяк тяжіє до філософських роздумів, психологічного аналізу людей і подій, що зумовлює значну кількість у досліджених текстах авторських роздумів, міркувань про сенс буття, у яких простір не має локалізації. Це естетична назва стану, вербалізована через метафору, наприклад: *Минуть весна, літо, осінь і зима, і кожна пора щось змінюватиме в людині, бо відтепер вона живе всередині дощів, світлотіні, снігу й опалого листя, як ніколи до цього не жила* (Писар: 24 – 25).

Предметний рівень авторської модальності Г. Пагутяк відбиває вибір ключових лексем, позначених високою частотністю вживання. Характерна ознака ідіостилу письменниці – інтенційна інтертекстуальність, глибинний зв'язок ключових мовних образів, їхня повторюваність у різних творах. Так, завдяки повторюваності й естетичній розбудові, образи *світ, сад, ліс, Уріж* сприяють формуванню

метатексту, об'єднують елементи індивідуальної моделі світу письменниці.

Отже, у процесі формування мовної картини світу важливу роль відіграє лексика на позначення понять простору, що є маркером авторської модальності, тобто естетичних інтенцій, ставлення письменниці до явищ і подій. Сприймання мовної особистості Г. Пагутяк через форми її втілення в тексті – складний процес, завдання якого – відчутти авторську оцінку зображуваного.

Гребенюк Т. Форми художньої умовності у прозі Галини Пагутяк / Т. Гребенюк // Дивослово. – 2013. – № 6. – С. 43 – 46.

Лотман Ю. М. Проблема художественного пространства. Структура художественного текста / Ю. М. Лотман. – М. : Искусство, 1970. – 384 с.

Топоров В. Н. Пространство и текст. Текст: семантика и структура / В. Н. Топоров. – М. : Наука, 1983. – 302 с.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

Захід – Пагутяк Г. Захід сонця в Урожі / Г. Пагутяк. – Львів, 2016.
Записки – Пагутяк Г. Записки білого пташка / Г. Пагутяк. – Львів, 2013.

Писар – Пагутяк Г. Писар Східних Воріт Притулку; Писар Західних Воріт Притулку : романи / Г. Пагутяк. – Львів, 2011.

Потонулі в снігах – Пагутяк Г. Потонулі в снігах / Г. Пагутяк. – Львів, 2010.

Уріж – Пагутяк Г. Уріж та його духи / Г. Пагутяк. – Львів, 2012.

REFERENCES

Hrebnyuk, T. (2013). Forms of artistic convention in prose Galina Paguchyak. *Dyvoslovo (Divoslovo)*, 6, 43 – 46 (in Ukr.)

Lotman, Yu. M. (1970). *The problem of artistic space. The structure of the artistic text*. Moscow: Iskusstvo (in Russ.)

Toporov, V. N. (1983). *Space and Text. Text: semantics and structure*. Moscow: Nauka (in Russ.)

LEGEND

Захід – Pagutyak, G. (2016). *Sunset in Urozgan*. Lviv (in Ukr.)

- Записки – Pagutyak, G. (2013). *Notes of a white bird*. Lviv (in Ukr.)
 Писар – Pagutyak, G. (2011). *Pisar of the Eastern Gate of the Shelter; Western Gate of the Shelter*. Lviv (in Ukr.)
 Потонулі – Pagutiak, G. (2010). *Potted in the snow*. Lviv (in Ukr.)
 Уріж – Pagutiak, G. *Urizh and his spirits*. Lviv (in Ukr.)

Статтю отримано 19.06.2017

Larysa Goloiukh

THE AUTHOR'S MODALITY OF ESTHETIC NOMINATIONS OF SPACE IN GALYNA PAGUTIAK'S PROSE SCALE

The problem of space notions verbalization in fiction is a great interest for linguists. A very important element of literary text analysis is the revealing and decoding of components dealing with space concept in the artistic world of the author.

Galyna Pagutiak creates her own image of space which is verbalized through textual concretizations and detalizations in such words as *world, Universe, Shelter, forest, garden, river, sky, The Seventh sky, village, house, way, tower* etc. The esthetical paradigm of space notions in Galyna Pagutiak's prose scale shows us two different literary spaces – *natural space* and *space which was created by human*. This paradigm accordingly has positive and negative connotations. The semantical structure of such lexemes as *garden* and *forest* has positive meaning. According to Galyna Pagutiak garden and forest are perfect places for human to be. *City, town, house* are words with negative textual semantics, they are language signs of civilization which destroys humans' souls.

The author's modality of thinking over reality is represented by macroimage *world*. The artistic association human – world is verbalized in next images: city, village, house. In the esthetic Galyna Pagutiak's space the image *world* is reflected as language sign of loneliness, searching of harmony between inner and outer human world.

Shelter is the territory without geographical and even physical localization, perfect place which is difficult to find and not every person can do it. Shelter is a symbolical notion of loneliness. Tower is the esthetical model of squander and waste.

Esthetical names of space in Galyna Pagutiak's fiction one can divide into two groups. The first group has the notions of real space village, city, town, yard, house, road, crossroad, Danube, Lviv. The second group is fantastic, unreal, perfect notions of space – garden, forest, sky, Shelter,

Tower, crack between worlds. This division is relatively. The name Urizh takes place on the verge of these semantical groups. This is not just the place where something happens; this lexeme acquires relative modality, it becomes symbolical name of unreal space.

The main feature of Galyna Pagutiak's idiostyle is the intentional intertextuality, a very deep connection between language images.

УДК 811.161.2'373:82-93

Ольга Черемська,
Інна Підгородецька

ОБРАЗ КРАСИ В МОВНО-ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УЛЯНИ КРАВЧЕНКО ТА МАРІЙКИ ПІДГІРЯНКИ (ЗА ПОЕЗІЯМИ ДЛЯ ДІТЕЙ)

У статті досліджено мовні засоби відтворення краси довкілля і людини в поетичних творах Уляни Кравченко та Марійки Підгірянки для дітей. Визначено словесно-образні домінанти, що експлікують авторське естетичне сприйняття світу. Виявлено спільні та відмінні риси мовотворчості письменниць у використанні засобів художньої тропіки.

Ключові слова: мовно-поетична картина світу, образ краси, естетичний, асоціативний зв'язок, флорономен, космонім, кольоратив, епітет, метафора, порівняння.

In the article the language means of environment and human beauty creation in the poetry of Uliana Kravchenko and Mariyka Pidhiryanka for children are investigated. The verbal-figurative dominants explicating author aesthetic world perception are determined. The common and distinctive features of the writers' verbal creativity in using the tropes are revealed.

Key words: poetic world view, image of beauty, aesthetic, associative connection, floronomen, cosmonym, name of colour, epithet, metaphor, comparison.

Сучасні дослідники виявляють глибинні смисли лексичних одиниць, їх трансформації в художньому контексті у зв'язку з індивідуально-авторським мовомисленням і сприйняттям реципієнта-читача. Однак до кола зору мовознавців частіше